

ПРАВОВА ЕКСПЕРТИЗА У КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ

Навроцький В.О., д.ю.н.,
проф., член-кор. НАПРн України

1. Будь-яка розумна людина потребує порад і допомоги від інших людей. Те, що ви тут – яскраве тому свідчення. Ваша участь у форумі насамперед обумовлене тим, що:

а) шукаєте відповіді на питання, самому на які відповісти інколи непросто;

б) очікуєте додаткових аргументів з питань, щодо яких вже визначилися;

в) розраховуєте на нетривіальну постановку проблем і нові аспекти висвітлення.

Особливо гострою потребу у з'ясуванні позицій колег є у юристів у зв'язку з відомою неоднозначністю підходів щодо вирішення чи не будь-якого правового питання у конкретних справах.

2. Форми отримання порад з приводу правових позицій та вирішення юридичних питань різноманітні. Серед них: консультації колег, настанови та вказівки начальників (які не завжди є у юристів, зокрема, адвокатів), відповіді на письмові запитання тощо. Та чи не всі з них характеризуються тими чи іншими вадами. Чи не головна проблема, яка виникає при цьому – кожен має безліч своїх справ і часто не має ані часу, ані бажання відволікатися на чужі турботи. До того ж, навіть отримавши пораду, важко послатися на неї, переконати інших у слушності висловлених кимось міркувань.

3. Тому існує попит на такі юридичні поради, які були б об'єктивовані (висловлені не усно, а у формі, доступній для передачі іншим учасникам процесу), визнавалися авторитетними, були аргументованими, висловлені не виключно з доброї волі, які б до чогось зобов'язували самого автора певних міркувань, на які можна відповідно послатися. Зрозуміло, що вказаним вимогам найповніше відповідає експертний висновок.

4. На перший погляд питання про можливість правової експертизи з приводу вирішення конкретних справ має вирішуватися негативно. Аргументи *contra* залучення інших юристів – експертів в галузі права – загалом всім відомі і декому видаються безспірними.

Насамперед, це загальновизнана позиція згідно якої *jus novit curia*. Коже юрист сам повинен знати право, є самодостатнім і не потребує нічийї сторонньої допомоги у вирішенні правових питань.

Непоодинокую є думка, згідно якої залучення інших правників до вирішення справи свідчить про неспроможність адвоката чи представника здійснювати свої функції.

Нарешті, часто посилаються на чинні нормативно-правові акти, які регламентують експертну діяльність.

Закон України від 25 лютого 1994 р. «Про судову експертизу» не дає підстав вважати можливим призначення експертизи щодо кримінальних, цивільних, господарських чи адміністративних справ. У ст.1 цього Закону визначено, що *судова експертиза - це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів досудового розслідування чи суду.*

Тлумачачи цю статтю, можна вказати на таке:

1) не існує якихось експертів у галузі права – кожен учасник процесу сам повинен виступати знавцем права;

2) юридичні знання є не спеціальними, а загальними знаннями;

3) правові норми не матеріальними об'єктами, явищами і процесами, які містять інформацію про обставини справи:

4) предметом експертизи є матеріали справи, а правові норми становлять собою існуючі поза конкретною справою загальні правила, на основі яких повинна даватися юридична оцінка фактичних обставин справи.

Окрім того, цей закон передбачає державну атестацію судових експертів з певної спеціальності. Атестація ж експертів у галузі права не проводиться.

Основний підзаконний нормативно-правовий акт у цій сфері - Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затверджена наказом МЮ України №53/5 від 8 жовтня 1998 р. (у редакції наказу №1950/5 від 26 грудня 2012 р.) також не дає підстав для призначення та проведення правової експертизи. Адже серед видів експертизи правової чи юридичної не називає. Хоча, у п.1.2.9. передбачає, що з метою більш повного задоволення потреб слідчої та судової практики експертними установами організовується проведення інших видів експертизи.

Пленум же Верховного Суду України у своїй постанові від 30 травня 1997 р. (з наступними змінами) №8 «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах» вказує на неприпустимість призначення експертизи у випадках, коли з'ясування певних обставин не потребує спеціальних знань, а також порушення перед експертом правових питань, вирішення яких віднесено законом до компетенції суду (зокрема щодо вини, неосудності чи недієздатності особи тощо).

Таким чином, напрошується висновок, що експерту-юристу у процесі місця немає, проведення правової експертизи неприпустиме.

5. Разом із тим, існують і законодавчі аргументи *pro*. І, мабуть, я вважаю їх достатньо переконливими, оскільки виступаю саме з такою темою.

Насамперед, про правові підстави для проведення правової експертизи у конкретних справах. Кожному юристу відомо, що відсутність «потрібних» норм в одному законі не виключає того, що вони містяться в іншому. Закон України «Про наукову та науково-технічну експертизу» від 10 лютого 1995 р. стаття 1 якого визначає, що

наукова і науково-технічна експертиза - це діяльність, метою якої є дослідження, перевірка, аналіз та оцінка науково-технічного рівня об'єктів експертизи і підготовка обґрунтованих висновків для прийняття рішень щодо таких об'єктів.

Стаття ж 2 вказаного закону містить принципи для вирішення аналізованої проблеми положення, згідно яких завданнями такої експертизи є, зокрема:

перевірка відповідності об'єктів експертизи вимогам і нормам чинного законодавства;

оцінка відповідності об'єктів експертизи сучасному рівню наукових і технічних знань, тенденціям науково-технічного прогресу, принципам державної науково-технічної політики, вимогам екологічної безпеки, економічної доцільності;

прогнозування науково-технічних, соціально-економічних і екологічних наслідків реалізації чи діяльності об'єкта експертизи;

підготовка науково обґрунтованих експертних висновків.

Цей закон не містить обмежень щодо кола об'єктів та суб'єктів експертизи, підстав для її проведення. Він передбачає, що:

Експертами є фізичні особи, які мають високу кваліфікацію, спеціальні знання і безпосередньо здійснюють наукову чи науково-технічну експертизу та несуть персональну відповідальність за достовірність і повноту аналізу, обґрунтованість рекомендацій відповідно до вимог завдання на проведення експертизи.

Отже, Закон України «Про наукову та науково-технічну експертизу» містить норми, на підставі яких може проводитися експертиза у юридичному процесі.

Інший закон – Закон України від 5 липня 2012 р. «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» також передбачає достатні можливості для проведення експертизи з правових питань та використання її результатів. Зокрема, у ст.19 цього закону серед видів адвокатської діяльності передбачено:

надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань.

Очевидно, що висновок фахівця в галузі права (чи правова експертиза) є не чим іншим, як роз'ясненням з правових питань. Вказаний закон передбачає у ст.20 серед професійних прав адвоката, право:

-звертатися з адвокатськими запитами, у тому числі щодо отримання копій документів, до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, а також до фізичних осіб (за згодою таких фізичних осіб);

- одержувати письмові висновки фахівців, експертів з питань, що потребують спеціальних знань.

Нарешті, принциповими для вирішення питання про допустимість експертизи у кримінальних справах є положення процесуального законодавства. При цьому особливо слід звернути увагу на ст.101 КПК України «Висновок експерта», де передбачено:

1. Висновок експерта - це докладний опис проведених експертом досліджень та зроблені за їх результатами висновки, обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи.

2. Кожна сторона кримінального провадження має право надати суду висновок експерта, який ґрунтується на його наукових, технічних або інших спеціальних знаннях.

Отже, існує певна нормативно-правова база для проведення експертизи з правових питань.

6. Важливою є позиція практики щодо залучення фахівців у галузі права для надання висновків (проведення експертизи) з питань правозастосування. Звісно, у діяльності правозастосовних органів з цього приводу приймаються різні рішення. Зокрема, і ті, які суперечать позиції, що відстоюється зараз. Але принципово важливо подивитися на те, які рішення приймають органи, які займають вищі місця в юрисдикційній ієрархії.

Генеральна прокуратура України своє ставлення до залучення фахівців в галузі права до конкретної справи (до формування правової позиції у ній) сформувала ще на зорі відновлення державної незалежності України. Одразу ж після відомих подій 19-21 серпня 1991 р. була порушена кримінальна справа «Про причетність вищих посадових осіб України до діяльності ДКНС». Фактичні обставини цієї справи розслідувалися кілька місяців, результатом стало 80 томів зібраних матеріалів. А для прийняття остаточного рішення керівником слідчої групи – заступником Генерального прокурора України була винесена постанова «Про створення комісії спеціалістів в галузі кримінального права для надання висновку по кримінальній справі». За пропозиціями провідних навчальних закладів та наукових установ до складу комісії були включені:

- 1) Светлов О.Я. – завідувач відділу Інституту держава і права імені В.М.Корецького НАН України;
- 2) Панов М.І. – професор Харківського юридичного інституту;
- 3) Фесенко О.Я. – доцент Київського державного університету імені Тараса Шевченка;
- 4) Навроцький В.О. – доцент Львівського державного університету імені Івана Франка.

Результатом двохтижневої роботи став висновок цієї комісії (обсягом понад 20 сторінок машинопису), який майже дослівно увійшов до постанови Генпрокуратури України про закриття вказаної кримінальної справи.

Згодом, наскільки мені відомо, Генеральна прокуратура України створювала такі комісії для оцінки матеріалів та дачі висновків ще принаймні у двох резонансних кримінальних справах.

Аналогічно діють і вищі судові інстанції. У складі як Верховного Суду Україна, так і Вищого спеціалізованого суду Україна з розгляду цивільних і кримінальних справ діють Науково-консультативні ради.

Положення про Науково-консультативну раду при Верховному Суді України, затверджене постановою Пленуму Верховного Суду України від 16 вересня 2011 р. №5 передбачає, що до повноважень Ради належить:

– надання наукових висновків щодо норм матеріального права, які неоднаково застосовані судом (судами) касаційної інстанції у подібних правовідносинах.

Тобто, йдеться про оцінку матеріалів конкретних справ і надання пропозицій щодо їх вирішення.

Аналогічно визначені повноваження Науково-консультативної ради при Вищому спеціалізованому суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ у її Положенні, затвердженому постановою пленуму цього суду від 30 вересня 2011 р. №6, де передбачено, що компетенцією ради охоплюється

– вивчення та надання рекомендацій з питань правового характеру, що виникають у судовій практиці.

Моя участь у діяльності Науково-консультативних рад названих судів дає підстави стверджувати, що практично всі завдання членам рад зводяться до прохання надати висновки щодо того, як слід вирішувати питання застосування кримінального закону щодо конкретних справ. Тобто, по суті мова йде про надання експертних висновків фахівців у галузі права.

Таким чином, виникає елементарне питання – якщо органи, які перебувають на вершині системи кримінальної юстиції звертаються до фахівців у галузі права для вирішення правових же питань, то чому цього не можуть робити нижчестоячі органи? Вони це й роблять. Приклади непоодинокі:

- експертний висновок П.П.Андрушка у «газовій» справі Ю.Тимошенко;
- багаточисельні висновки науково-правової експертизи Ради науково-правових експертиз Інституту держави і права імені В.М.Корецького НАН України;
- до профільних кафедр юридичних вузів надходить безліч запитів;
- моя власна практика.

7. Разом із тим, визнаючи в цілому допустимість і прийнятність залучення фахівців у галузі права до вирішення конкретних справ, слід вказати на **цілий ряд питань, які вирішуються неоднозначно, на які слід шукати відповідь.** Серед них:

- 1) яка права природа залучення фахівців у галузі права до процесу?
- 2) до кого можна звертатися за відповіддю на юридичні питання - кого слід вважати належним фахівцем у галузі права?
- 3) хто може звертатися до фахівців у галузі права?
- 4) як оформляти таке звернення – форму якого акта воно повинно мати?
- 5) які питання можуть бути поставлені перед фахівцем у галузі права?
- 6) які матеріали мають бути надані фахівцю?
- 7) який акт має бути складений за результатами дослідження? Його структура та зміст;
- 8) ступінь обов'язковості такого акта;
- 9) як посылатися на відповідний акт у процесуальних документах?
- 10) ...

8. Щодо правової природи залучення фахівців у галузі права у конкретних справах єдиної позиції немає.

Я особисто схильюся до думки, що має місце не класична судова експертиза (адже для цього не дає підстав відповідний закон), а дача висновку спеціалістом.

9. Хто ж може давати висновок, що полягає у правовій оцінці обставин конкретної справи, тобто, кого слід вважати належним фахівцем у галузі права?

Звісно, переліку таких осіб чи навіть якихось загальних вимог до них не існує. Таким фахівцем може виступати будь-хто, кого вважають належно кваліфікованим у певній галузі, чії думки та судження заслуговують на увагу, від позиції кого не можна так просто відмахнутися. Я далекий від думки, що сама наявність диплому про наявність наукового ступеня чи атестату про вчене звання – достатня підстава для залучення особи як фахівця у галузі права. Такою підставою є авторитет, який завойовується роками роботи, участю у наукових конференціях та законопроектних роботах, підготовкою публікацій тощо. Врешті-решт, люди, які займаються певною професійною діяльністю, достатньо один одного знають, щоб не могли визначитися з тим, кого варто залучати як фахівця в галузі права.

10. Хто може звертатися до фахівців у галузі права за висновком з приводу конкретної справи?

Кожний, хто є учасником процесу і має потребу в допомозі для того, щоб сформулювати, обґрунтувати, сформулювати власну правову позицію. Зазвичай – це адвокати, які більш ініціативні у пошуку шляхів для вирішення відповідних питань і, окрім того, мають ресурси (кошти) для залучення фахівців. Державні органи (досудового слідства, прокуратури, суду) також не проти того, щоб отримати авторитетну пораду, проте чомусь вважають, що фахівці в галузі права мають це за велику честь і повинні працювати безоплатно. З наслідками, які з цього випливають...

11. Як оформляти таке звернення – форму якого акта воно повинно мати?

Форма звернення за висновком про правову оцінку у конкретній справі залежить від того, хто звертається за ним. Слідчий чи прокурор можуть винести постанову (як це, зокрема, мало місце у справі про причетність вищих посадових осіб України до діяльності ДКНС). Судді виносять ухвали. Так, судді Верховного Суду України, при відкритті провадження у справах вказують, про направлення матеріалів членам Науково-консультативної ради з «вимогою» надати висновок протягом певного часу. Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ звертається до членів Науково-консультативної ради з листами від імені в.о. голови цього суду. При цьому вищі судові інстанції не утруднюють себе звернення до актів кримінального-процесуального законодавства, а посилаються на Положення про Науково-консультативні ради

Якщо потребу у висновку фахівця мають адвокати, то їх звернення має форму запиту з посиланнями на ст.19– Закону України від 5 липня 2012 р. «Про

адвокатуру та адвокатську діяльність». Нормативно форма запити не визначена, він має довільну форму. Разом із тим, у запиті має бути вказано:

- назву акта (запит адвоката, кого саме);
- у якій справі (її номер, назва);
- кому скеровується запит;
- у зв'язку з чим виникла потреба звернутися;
- які питання ставляться перед фахівцем у запиті;
- які матеріали надаються в розпорядження фахівця.

12. Які ж питання можуть бути поставлені перед фахівцем у галузі права?

Насамперед, констатую, що це питання виключно юридичного характеру. Тобто, вони не стосуються фактичної сторони справи, доведеності тих чи інших обставин тощо. Адже оцінка доказів – це прерогатива сторін процесу, вона може бути дана на підставі вивчення усіх матеріалів справи. Мова йде про оцінку з позицій матеріального права. Мені не доводилося зустрічатися з випадками залучення фахівців у галузі права для оцінки того, чи дотримані процесуальні вимоги. Хоча виключати залучення процесуалістів навряд чи можна. Особливо, з огляду на те, що ЄСПЛ свою діяльність орієнтує, насамперед, на оцінку того, чи дотримані процесуальні права, чи був справедливим процес розгляду справи.

Фахівець у галузі права виходить з того, що всі фактичні обставини з'ясовані повно, всебічно і у цій частині справа не викликає дискусій. Він неодмінно повинен зазначити у своєму висновку про те, щодо яких саме фактів він здійснює оцінку

Питання ж матеріально-правового характеру, на які може дати відповідь фахівець у галузі права, полягають, зокрема, у такому:

- чи відповідає закону, актам його тлумачення, правозастосовній практиці, загальноновизнаним теоретичним положенням кримінально-правова кваліфікація діянь певної особи;
- чи відповідає вимогам Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, практиці ЄСПЛ рішення, прийняті у справі (чи які пропонуються прийняти);
- чи мають місце обставини, що виключають злочинність діяння, якщо так, то які саме та у зв'язку з наявністю яких саме ознак конкретної обставини;
- чи мають місце інші обставини, що виключають кримінальне провадження (давність, малозначність, позитивна пост кримінальна поведінка тощо);
- чи є склад того чи іншого злочину у діяннях особи;
- якщо складу злочину немає, то які саме ознаки складу злочину та його елементи відсутні;
- чи правильно інкриміновані кваліфікуючі, особливо кваліфікуючі ознаки;
- чи правильно визначені стадії вчинення посягання (або, яка саме стадія має місце);

- чи адекватно (відповідно до закону) оцінені діяння співучасників злочину;
- чи має місце множинність злочинів;
- чи є підстави для звільнення особи від кримінальної відповідальності, якщо так, то яка саме підстава наявна;
- чи правильно визначені правові наслідки вчинення діяння (насамперед, у частині призначення покарання);
- чи є підстави для звільнення від покарання, якщо так, то яка саме підстава наявна.

Очевидно, серед питань, які ставляться перед фахівцем у галузі права не повинні бути такі, вирішення яких пов'язано з тлумаченням змісту оціночних понять кримінального закону. Разом із тим, фахівцю можуть бути поставлені і питання про те, чи відповідає закону та правозастосовній практиці тлумачення змісту відповідних правових понять, яке відображене у прийнятих процесуальних документах.

Загалом же, перелік питань, які можуть бути поставлені фахівцю в галузі права, можна продовжувати і продовжувати.

Що ж до формулювання питань, то вимоги тут загальні – якщо хочеш отримати чітку і конкретну відповідь, то чітко і конкретно формулюй питання.

13. Які матеріали мають бути надані фахівцю?

Фахівець, на відміну від учасників процесу, не має доступу до всіх матеріалів кримінального провадження. Він дає висновок на підставі тих матеріалів, які йому надані. Ненадання необхідних матеріалів може потягнути за собою:

- відмову фахівця надати висновок у зв'язку з невизначеністю щодо фактичних обставин, які потребують правової оцінки;
- неправильність висновку, зробленого по неповних матеріалах;
- виникнення підстав для оспорювання висновку іншою стороною процесу, яка, звісно ж, має вказати на наявність неврахованих матеріалів.

Тому фахівець в галузі права повинен отримати матеріали, достатні для здійснення правової оцінки. Серед них, насамперед, копії процесуальних документів – повідомлення про підозру, обвинувального акта, вироку, постанов та ухвал.

Не секрет, що зазвичай, перед зверненням до фахівця в галузі права з ним ведуться попередні перемовини. У їх ході й має бути з'ясовано, які саме матеріали фахівець вважає достатніми для дачі свого висновку і які він хоче отримати від того, хто направляє свій запит.

14. Який акт має бути складений за результатами дослідження?

Відповідь на це питання залежить від того, як ми визначимо правову природу відповідної діяльності.

Якщо констатуємо, що має місце науково-правова експертиза, то її результатом має висновок експерта чи групи експертів. В Інституті держави і права імені В.М.Корецького НАН України, де створена Рада Науково-правових

експертиз, такий висновок підписується експертами та затверджується головою цієї Ради.

Коли ж вважатимемо, що має місце відповідь фахівця на запит, то за результатами дослідження скошляється висновок фахівця.

Так чи інакше, у документі, складеному спеціалістом в галузі права у зв'язку з проведенням правової оцінки щодо конкретної справи, має бути зазначено:

- назву акта (висновок науково-правової експертиза чи висновок фахівця);
- у якій справі (її номер, назва);
- від кого отримано запит;
- які питання поставлені перед фахівцем у галузі права;
- які матеріали надані в розпорядження фахівця, що на їх підставі зроблено висновок (їх перелік, обсяг);
- відомості про фахівця, який надав висновок (з даними про науковий ступінь, вчене звання, академічні звання, посаду, стаж роботи за спеціальністю);
- викладення фактичних обставин справи, які фахівець вважає доведеними;
- юридичні підстави для оцінки (якими нормативно-правовими актами з виділенням, за потреби, часу набуття ними чинності) керувався фахівець;
- відповідь окремо на кожне з запитань, поставлених перед фахівцем (з аргументацією);
- загальний висновок;
- підпис фахівця

15. Ступінь обов'язковості такого акта.

Такий висновок (як, власне і висновок експерта) не має обов'язкового значення, його сила в раціональності доводів, в аргументованості висновків і пропозицій. Врешті-решт, аргументи не належать їх авторам, вони можуть бути відтворені будь-ким, хто поділяє відповідні позиції.

Разом із тим, існують споконвічні традиції посилалися на авторитетів. Ще древні римляни говорили, що думка вчителя згідна закону, в висловлювання відомих юристів визнавали джерелом права, на їх основі приймали правозастосовні рішення. В сучасний період існує стійка практика Конституційного Суду України обґрунтовувати свої рішення позиціями наукових установ чи окремих учених. ЄСПЛ також вважає, що для з'ясування змісту правових норм слід враховувати також доктринальні позиції. У Положенні про МКС окремо відзначено, що позиції фахівців у галузі права повинні враховувати при прийнятті рішень у конкретних справах. У пункті d ч.1 ст.38 Статуту Міжнародного суду ООН прямо вказується: «Суд повинен застосовувати судові рішення та роботи найбільш кваліфікованих науковців як додатковий засіб визначення принципу, згідно з яким має бути вирішена справа». А вказані органи, принаймні на рівні гасел і декларацій керівників

нашої держави та її правозастосовних органів, є зразком, на які повинна рівнятися вітчизняна система кримінальної юстиції.

Сукупність аргументів, їх комбінування обумовлені суб'єктивними оцінками окремих авторів. Врешті-решт, має існувати відповідальність за рішення, які пропонуються, вони є об'єктом права інтелектуальної власності. Тому є достатні підстави посылатися не лише на окремі аргументи, але й на тих, хто їх висловив.

Таким чином, обов'язковим для врахування є не сам по собі висновок фахівця в галузі права (чи висновок науково-правової експертизи), а аргументи, які в ньому висловлені. Їх, так чи інакше той, хто оцінює висновок, обійти не вправі. Адже спростувати певні доводи можна лише іншими доводами. Голослівність рішень правозастосовних органів (чим грішать вітчизняні правозастосовні органи) ЄСПЛ послідовно вважає порушенням права на справедливий суд. Це зазначено у цілому ряді його рішень, зокрема, прийнятих проти України:

- **Проніна проти України** від 18.07.2006;
- **Нечипорук і Йонкало проти України** від 21.04.2011. Оскільки це рішення дуже значне за обсягом, то слід звернути особливу увагу на §279.

У висновках фахівців у галузі права звертається увага на такі обставини, на які, зазвичай, не звертають увагу чи яких елементарно не знають конкретні судді, прокурори, слідчі

16. Як посылатися на відповідний акт у процесуальних документах?

Хоча, як щойно зазначалося, висновок фахівця з права не має обов'язкового значення, просто проігнорувати його ніхто не вправі. Чи то приймаючи до уваги висловлені у ньому положення, чи то не погоджуючись з ними, органи досудового розслідування, прокуратури, суду повинні оцінити висловлені у ньому міркування. При цьому компетентні органи повинні:

- вказати як, з чиєї ініціативи з'явився відповідний висновок;
- у чому він полягає;
- як ставиться відповідний орган до конкретних міркувань, викладених у висновку.

Відсутність цих даних свідчить про порушення принципів кримінального процесу.

Загалом можна констатувати, що залучення фахівців у галузі права до юридичної оцінки щодо конкретних справ є запорукою прийняття справедливих та обґрунтованих рішень. Висновок фахівця зобов'язує не до прийняття рішення на користь того чи іншого учасника процесу, а заставляє задуматися та мотивувати свої дії насамперед тих учасників процесу, які наділені владними повноваженнями.